

Peter Dankmeijer

Internationale uitdagingen voor educatie over seksuele diversiteit

Dankmeijer, p. (2008), Internationale uitdagingen voor educatie over seksuele diversiteit", in: *Humanistiek*, nr. 33-34, juni 2008, pp. 141-145

In 1998 vroegen Amnesty International en HIVOS aan Empowerment Lifestyle Services om tijdens de Gay Games een workshop over onderwijs tegen homofobie te organiseren. De belangrijkste aanbeveling van deze workshop was om een mondiaal netwerk voor uitwisseling te creëren. Vanaf 2003 startte Empowerment een wereldwijd behoeftenonderzoek naar de mogelijkheden voor zo'n netwerk. In dit artikel geven we een aantal belangrijke conclusies en we beschrijven hoe de onlangs gestarte Global Alliance for LGBT Education (GALE) vormt geeft aan de behoeften.

Resultaten van het behoeftenonderzoek

Het behoeftenonderzoek vond plaats door activisten en professionals te interviewen. Er werden mensen geïnterviewd uit 15 landen in Europa, 5 landen uit Latijns Amerika en mensen uit India, Zuid-Afrika, Namibië en Australië. Het resultaat is gebaseerd op 60 gesprekken.

Uit deze peiling kwamen vier algemene conclusies naar voren:

1. Educatieve deskundigheid ontwikkelt zich parallel aan de organisatieontwikkeling van homo, lesbische, en transgender organisaties
2. Men ziet de doelen en strategieën via het lokale perspectief
3. De gemeenschappelijkheid zit in de aandacht voor heteronormen en seksuele diversiteit
4. Lokale organisaties hebben vaak moeite om de universele aspecten van educatie over seksuele diversiteit te zien

Educatie en organisatorische ontwikkeling

Reguliere onderwijsorganisaties weten doorgaans weinig over homoseksualiteit of emancipatie. Veel reguliere organisaties (bijvoorbeeld scholen of lerarenopleidingen) vinden het niet noodzakelijk om na te denken over seksuele diversiteit. Door dit onvermogen van reguliere organisaties ligt de bal om LGBT educatie op te zetten in eerste instantie bij lesbian, gay, bisexual en transgender (LGBT) organisaties. Veel grass roots LGBT organisaties zitten echter nog in een beginfase van hun ontwikkeling. Het is voor hen vaak nog moeilijk om een project te ontwikkelen, fondsen te werken en ze missen de kennis over welke vorm van onderwijs effectief kan zijn. We zien vaak dat grass roots organisaties vijf fasen doorlopen in hun organisatorische ontwikkeling:

1. Men bouwt een basisorganisatie op (vaak een vrij kleine groep activisten, die hun activisme opvatten als een vorm van voorlichting)
2. Men ontwikkelt een bredere achterban van sympathisanten, leden en vrijwilligers, via wie de organisatie beter weet wat er echt speelt onder LGBT's. Daardoor heeft men meer informatie waarop men voorlichting kan baseren
3. Men bouwt de organisatorische capaciteit op door een "collectief geheugen" te ontwikkelen, de interne democratie te regelen en door informele diensten door

vrijwilligers te organiseren (denk aan ontmoeting en gespreksgroepen). Op deze manier kan men voorlichting en training zo organiseren dat men niet steeds opnieuw het wiel uitvindt

4. Men professionaliseert de interne organisatie, door financiering te verwerven, een of meer professionals aan te stellen, projecten uit te voeren en door kortlopende formele diensten aan te bieden (denk aan voorlichtingsprojecten, beleidsadvies, pilotprojecten rond opvang van specifieke groepen). In deze fase kan men betaalde voorlichters inhuren
5. Men professionaliseert de externe organisatie, door lange termijn allianties aan te gaan met reguliere organisaties en het structureel aanbieden van externe diensten (denk aan aanbieden van opleidingen, hiv-preventie, buddywerk, opvang, counseling). In deze fase kan men structureel samenwerken met onderwijsorganisaties

Voor beginnende organisaties is het doorgaans niet duidelijk dat ze in een ontwikkelingsproces zitten. Door internationale financiering kunnen beginnende organisaties soms wel opeens een projectsubsidie binnenhalen. Maar vaak kunnen ze de professionele verwachtingen van de internationale donors (nog) niet waarmaken.

Doelstellingen en strategieën vanuit lokaal perspectief

Om effectief voorlichting te kunnen geven, is het essentieel om duidelijk te zijn over je uiteindelijke doelstellingen. Het is niet genoeg om te zeggen: “alle vooroordelen de wereld uit” of “discriminatie tegengaan”. Want waar hebben we het over? Welke oordelen zijn vooroordelen? Welk gedrag is discriminatie? Horen negatieve emoties en attitudes daar ook bij? Is tolerantie een mooi streven of een denigrerende houding? Op het gebied van homo-emancipatie is er nog maar weinig nagedacht over zulke concrete doelen. Er is dan ook weinig bekend over welke soort voorlichting en training echt werkt.

Dit bleek ook uit het behoeftenonderzoek. Overal ter wereld gaan activisten en voorlichters ervan uit dat het doel “homofobie bestrijden” vanzelfsprekend is. Maar als men hierop doorvraagt, blijkt dat onder die vanzelfsprekendheid een reeks van impliciete maar uiteenlopende opvattingen schuilgaat. Zo zijn er verschillende ideeën over wat “homoseksualiteit” of “seksuele diversiteit” betekent. Ook de aard van onderdrukking en uitsluiting verschilt, net als de opvattingen over hoe de maatschappij er beter uit zou kunnen zien. Al die verschillende opvattingen leiden samen vervolgens tot uiteenlopende ideeën over waarom voorlichting nodig is hoe het eruit zou kunnen zien.

Opvattingen in het Westen

In Europa en in Noord-Amerika deelt men mensen in enerzijds in hetero's and anderzijds in de “minderheden” lesbo's, homo's, biseksuelen en transgenders (in het Engels *lesbian*, *gay*, *bisexual*, *transgender* of LGBT). Volgens een Europeaan is je gevoel of je seksleven niet een relatief onbelangrijk aspect van je leven. Naast je sekserol bepalen je emoties en je seksuele voorkeur voor een belangrijk deel je maatschappelijke identiteit. Die categorisering, ook wel “de identiteitsstrategie” genoemd, is in de Westerse wereld het centrale aandachtspunt bij het bestrijden van onrechtvaardig onderscheid. Men stelt dat de meerderheid van heteroseksuelen andere seksuele groepen (minderheden) onderdrukt. LGBT's worden zo eigenlijk gezien als een culturele minderheid. Het doel van voorlichting en training is dan ook

om goedkeuring voor niet-heteroseksuele identiteiten te verkrijgen. Ik formuleer het nu nog vrij breed, maar in de praktijk is de stuwende kracht van homomannen groter dan die van lesbische vrouwen, biseksuelen en transgenders. Daardoor ligt de nadruk van voorlichting meer op het bestrijden van homofobie in het bijzonder dan op het bestrijden van heteronormen in bredere zin.

Opvattingen in Latijns Amerika

In het perspectief van de meeste Latijns-Amerikanen is het niet erg relevant om over seksuele voorkeur in de context van identiteit te spreken. Twee concepten zijn belangrijker: machismo en seksualiteit. Men vergroot rolpatronen tussen “macho” mannen en vrouwelijke vrouwen uit en speelt ermee. In een spel van aantrekking en afstoting test men uit wie de macht heeft. Daarmee wordt het “spel” soms meer een “strijd” dan een spel. Vrouwen zijn, zeker tegenwoordig, overigens lang niet altijd meer de zwakste partij. In dit “spel” met sekserollen kan het gevaarlijk zijn om niet-heteroseksueel of atypisch sekserolgedrag te vertonen. Vrouwelijke mannen en mannelijke vrouwen lopen risico's op hevig afwerende reacties.

Erotische uitdaging een belangrijke vorm van communicatie en een manier om macht en genot te verkrijgen. Hoewel de context sterk heteronormatief is en seksualiteit zelf eigenlijk taboe, blijkt er paradoxaal genoeg veel ruimte te zijn voor erotisch gedrag dat niet heteroseksueel is of beperkt tot typische sekserollen. Zo zijn half-transseksuele prostitués (mannen die wel vrouwelijke hormonen en siliconen gebruiken maar zich niet laten opereren) een veel voorkomend verschijnsel en is het zeker niet vanzelfsprekend dat de (macho) klant de penetrerende partij is. Sommige ondervraagden noemen deze door elkaar heen lopende vormen van seksualiteit en sekserollen “vloeibare seksualiteiten”.

In Latijns Amerika ligt het daarom voor de hand om voorlichting te geven die de bevolking bewust maakt van deze vloeibare seksualiteiten en eraan bijdraagt dat men er meer ontspannen mee omgaat. In de Latijns-Amerikaanse context moet men dan natuurlijk wel rekening houden met het “de strijd tussen de seksen”, bijvoorbeeld door het machismo te nuanceren.

Opvattingen in Zuid Oost Azië

In Azië hebben veel landen eeuwenoude culturen en sociale tradities die in geen geval “vloeibaar” zijn. Integendeel, sociale verhoudingen zijn vaak op gedetailleerde manieren voorgeschreven. Het is hier erg belangrijk eerbied te hebben voor mensen met een hogere status en om van schaamte te voorkomen. India, met zijn kastensysteem, is hiervan het meest opmerkelijke voorbeeld. De traditionele sociale systemen zijn doorgaans op een heteronormatieve manier georganiseerd. Mensen met homoseksuele gevoelens of die vinden dat ze niet het bij hun passend geslacht hebben, hebben eigenlijk maar twee keuzes. Zij kunnen zich “beker” zich tot een speciale sociale klasse of kaste waarin homoseksueel of transgender gedrag gangbaar is, óf zij kunnen die gevoelens ontkennen. In de meeste Aziatische landen zijn er groepen transseksuelen die een traditionele manier van bestaan hebben. Het meest bekende voorbeeld zijn de hijra's uit India. Dit zijn mannen die zich laten castreren en zich als beschouwen als vrouw. Zij hebben traditioneel de taak om te zingen en zegeningen uit te spreken bij huwelijken en geboorten, maar in de hedendaagse praktijk valt daar onvoldoende aan te verdienen. Daardoor moeten de hijra's geregeld in hun onderhoud

voorzien door prostitutie of lichte vormen van afpersing (krassend zingen bij winkels tot ze betaald worden om weg te gaan, dreigen iemand te vervloeken als ze niet betalen voor een zegening). De hijra's en vergelijkbare groepen in andere landen vallen in de laagste klassen van de maatschappij.

Seksualiteit is in Azië traditioneel geen taboe, hoewel er wel regels en beperkingen gelden in verband met de sociale hiërarchie. Conservatieve Aziatische overheden die “een terugkeer naar de originele Aziatische cultuur” na zeggen te streven, nemen vaak Britse koloniale taboes over seksualiteit over.

In Azië bestaat nog nauwelijks voorlichting over “homoseksualiteit”. Mensen met een “homoseksuele” identiteit zijn er vrijwel niet, hoewel hoge percentages van de mannen seks met elkaar hebben. Cultureel sensitieve voorlichting in Azië sluit aan op de algemene waarde van wederzijdse eerbied en het oplossen van de lokale dilemma's rond seksualiteit (traditionele openheid, koloniale taboes). Een voorbeeld van zulke voorlichting vindt men bijvoorbeeld in Bangalore. Daar geeft een middelbare school seksuele vorming waarin respect centraal staat. In de lessen gaan voorlichting over onthouding voor het huwelijk en respect voor verschillende leefwijzen (waaronder voor hijra's) hand in hand.

Uiteenlopende prioriteiten

Naast deze opvattingen over de inhoud van voorlichting, verschillen LGBT organisaties in hun prioriteiten voor educatie. Voorlichting over seksuele diversiteit in scholen is in de meeste landen niet de hoogste prioriteit, simpelweg omdat de toegang tot scholen en jongeren te moeilijk is. Veel overheden, scholen en ouders denken nog dat voorlichting over LGBT's neerkomt op het bevorderen van homoseksueel gedrag en pedofilie. In een aantal landen in het Zuiden is er wel enige toegang tot scholen, maar de aandacht voor LGBT's is dan doorgaans geïntegreerd in bredere AIDS-voorlichting, seksuele vorming en burgerschapseducatie. Daarom geven veel LGBT organisatie er de voorkeur aan om hun voorlichting geïntegreerd aan te pakken op zich eerst te richten op de media, de politie of gezondheidsdiensten.

Heteronormen en seksuele diversiteit

Hoewel de geschiedenis, achtergronden en de nadrukken van LGBT organisaties variëren, zijn er wel mogelijkheden voor een gemeenschappelijk denkkader en samenwerking. De meeste LGBT organisaties zien nu wel in dat de concepten “homoseksuelen en lesbiennes” beperken. Er zijn heel wat pogingen gedaan om meer inclusief te denken. Zo ziet men steeds meer afkortingen opduiken om ook andere subgroepen mee te nemen: GLBT, LGBT, TLGB, LGBTQI (Q=Queer of Questioning, I=Intersexual). De volgorde van de letters is nooit toevallig: zij geven aan wie in de ogen van de gebruiker het meest kwetsbaar is en dus het meeste aandacht verdient. Toch is het nadeel van deze pogingen dat zij allemaal categoriseren en daardoor beperken.

In sommige landen probeert men inclusiever te zijn door het concept “seksuele minderheden” te hanteren. Maar daartegen hebben anderen weer bezwaar. Het nadeel daarvan is dat het een slachtofferpositie aangeeft en bovendien de valse indruk wekt dat mensen die zich heteroseksueel noemen geen homoseksueel contact hebben. Dit is vooral een probleem voor delen van de wereld waar hoge percentages van de (mannelijke) bevolking ook seks heeft met seksegenoten.

Het meest inclusieve concept is “seksuele diversiteit”. Het impliceert de erkenning dat er een continuüm van gevoelens en identiteiten bestaat en integreert heteroseksueel gedrag. Het nadeel is dat het begrip nogal vaag is; voor heteroseksuelen is het wellicht niet duidelijk waar het begrip naar verwijst. Als men het gebruik van het begrip “seksuele diversiteit” uitwerkt naar voorlichting, dan zal men vooral denken aan aandacht voor seksualiteit en leefstijlen in brede zin. Maar sommige organisaties zijn bang dat een brede focus de aandacht voor LGBT zaken zodanig zal beperken dat het niet meer lukt om discriminatie en uitsluiting effectief te bestrijden.

De discussie over de juiste terminologie en de consequenties voor educatie is dus voorlopig nog niet beëindigd. Maar het wordt steeds duidelijker dat de verschillende LGBT bewegingen twee gemeenschappelijke doelstellingen lijken te hebben: om heteronormen te bestrijden en vrijheid en respect voor seksuele diversiteit te bevorderen. De uitwerking daarvan zal altijd cultuurspecifiek zijn.

De Global Alliance for LGBT Education

Het nieuwe netwerk dat is opgezet op basis van het behoeftenonderzoek, heet de Global Alliance for LGBT Education (GALE). Het netwerk werd in 2006 formeel opgericht en krijgt de vorm van een vakvereniging die samenwerkt via een virtueel platform (een interactieve website; www.lgbt-education.info). Het virtuele platform werd op 4 oktober 2007 gelanceerd. Iedereen die iets doet of wil doen op het terrein van voorlichting of training rond LGBT thema's kan lid worden door zich in te schrijven via de website. Lidmaatschap kost 60 edu per jaar. De “edu” is een virtuele munt die alleen geldig is binnen GALE. Men kan edu's verdienen door artikelen te schrijven, te redigeren of te vertalen, of door actief lid te zijn in een van de werkgroepen van de Alliantie. Door de virtuele munteenheid kunnen ook minder rijke mensen deelnemen aan de Alliantie.

De website is een kennisplatform voor educatiewerkers. De website heeft een Engels, Frans en Spaans deel en er zijn discussiegroepen in nog meer talen. Het publiek kan basisinformatie vinden en samenvattingen van artikelen. Leden kunnen de volledige artikelen lezen en er opmerkingen aan toevoegen, deelnemen aan ontwikkelingsgroepen of samenwerken in strategische groepen die lokale of internationale projecten voorbereiden. GALE werkt volgens het adagium “Think global, act local”. Terwijl de ontwikkelingsgroepen vooral nadenken over de beste aanpak van bepaalde thema's; zoals docententraining, benadering van de media of het bestrijden van fundamentalisme, zijn de strategische groepen erop gericht om concrete uitvoeringsprojecten te bedenken, er mensen en geld bij te vinden en ze uit te voeren en te evalueren. In beide soort groepen proberen de leden elkaar te vinden op gemeenschappelijke doelen én op uitvoering met culturele sensitiviteit. Hopelijk wordt de Alliantie een nuttig instrument voor vrijwilligers en beroepskrachten die met educatie over seksuele diversiteit bezig zijn.